

จะ “จ๊ะ จ๋า” อย่างไร? ไม่ให้ภาษาไทย “วิบัติ”

พันธุ์ทิพย์ เกื้อเพชรแก้ว*

ในรอบ ๕-๖ ปีมานี้ ผู้เขียนมักมีเรื่องแปลกหูอยู่เสมอ เมื่อได้สนทนากับนักศึกษาผู้หญิง กศ.บป. นอกชั้นเรียน เรื่องการเรียนการสอน เช่นอธิบายเพิ่มเติม หรือตอบคำถามข้อสงสัยในระดับ ที่เรียกว่า “คุย” กับนักศึกษา พอสรุปประเด็นว่า “ต้องทำอย่างนั้น--- ต้องทำตามขั้นตอนนี้---” นักศึกษาผู้หญิงบางคนขานรับว่า จ๊ะ! แล้วการสนทนาก็สิ้นสุดหยุดทันที เพราะผู้เขียนเกิดความ หงุดหงิดแล้ว ความหงุดหงิดนี้เกิดทุกครั้งที่ได้ยินนักศึกษาใช้คำรับว่า “จ๊ะ” คิดว่ามันถูกหรือ? ในเมื่อ เราเป็นครูอาจารย์จัดว่าอาวุโสแล้ว นักศึกษาอ่อนอาวุโสกว่าหลายรอบ จัดเป็นผู้ย่อยต้องใช้คำรับว่า “ค่ะ” จึงจะถูกต้อง ถูกกาลเทศะ คำรับที่ผู้ย่อยใช้กับผู้ใหญ่ว่า “จ๊ะ” โผล่มาจากไหน? ทบทวนไปมา พออนุมานได้ว่า คนพวกนี้สอนเด็กเล็กที่โรงเรียน หรือไม่ก็เลี้ยงเด็กเล็ก เช่นหลานอยู่ที่บ้าน เวลาพูด กับเด็กก็ใช้ทางเสียงว่า จ๊ะ เลยติดนิสัย คิดตัวมาตามความเคยชิน มาใช้พูดกับผู้ใหญ่น้ำตาเลย

ตำราหลักภาษาไทยสอนมาแต่ไหนแต่ไรแล้วว่า คำรับสำหรับผู้ย่อยใช้ว่า ค่ะ ครับ ขอรับ --- ไม่เคยสอนว่า “จ๊ะ” เลย แต่ในภาษาพูดผู้ใหญ่ใช้คำรับกับผู้ย่อยว่า จ๊ะ ได้

ถามว่าเมื่อผู้ย่อยกว่าใช้คำรับว่า “จ๊ะ” แล้วรู้สึกอย่างไร? คำตอบเรื่องความรู้สึกมีหลาย ประการ นอกจากหงุดหงิดแล้วยังรู้สึกว่าการสนทนาตื้นเขิน ไม่น่ารัก เห็นเราเป็นเพื่อนไปแล้ว หรือ คงรับคำไปอย่างแค้นๆไม่จริงจัง ไม่มีการศึกษา อย่างนี้กระมังที่เรียกว่า “สำเนียงต่อภาษา กิริยาต่อ ตระกูล” ภาษาในที่นี้มิได้หมายถึง Language ประเทศไหนหรอก แต่ภาษาในบริบทนี้คือภูมิหลังทั้ง หมดของผู้พูด เช่น ชาติ กำเนิด ที่เกิด ที่อยู่ การศึกษา ฐานะ อาชีพ ฯลฯ พอผู้พูดใช้คำรับว่า “จ๊ะ” ก็ติดอกภัยว่า คงคลุกคลีกับเด็กมา จึงติดภาษาที่พูดกับเด็ก เพราะปกติคนที่พูดกับผู้ใหญ่ต้องใช้คำรับว่า ค่ะ ซึ่งมันรู้สึกทำให้ความเคารพ ให้ความจริงจัง (มิใช่พูดเล่น) มีความน่าเชื่อถือในคำพูดมากกว่า ผู้เขียนเองพูดมีจังหวะ มีหางเสียงว่า “ค่ะ” ในห้องสอนเสมอ มิเคยใช้ทางเสียงว่า “จ๊ะ” ไม่ว่าจะสอน นักศึกษากลุ่มเล็ก หรือกลุ่มใหญ่ หรือสอนผู้ใหญ่ หรือผู้ย่อย เพราะคำรับว่า ค่ะ ใช้ได้กับคนทุกวัย หรือใช้เป็นหางเสียงเวลาผู้ใหญ่พูดเช่น เคยได้ยินสมเด็จพระบรมราชินีนาถฯ ทรงตรัสเล่าเรื่องอะไร แล้วลงท้ายประโยคว่า ค่ะ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ ก็เช่นกัน... เมื่อมี

* อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

ผู้ทูลถามว่า “ทรงเขียนนวนิยายหรือเรื่องสั้นบ่อยไหมพะคะ?” พระองค์ท่านทรงตอบว่า “เขียนไม่เก่ง ค่ะ มีบ้าง แต่ใช้นามแฝง..” เป็นต้น...

ยังนับว่าโชคดีที่มีผู้ทูลคำรับว่า จ๊ะ! ไม่มากนัก ปีหนึ่งๆจะได้ยินเพียง ๒-๓ ครั้ง หรือ ประมาณ ๑-๒ % ของนักศึกษาที่ได้พูดคุยด้วย ปัญหาที่มีว่าจะสอนคนพวกนี้อย่างไร จะบอกตรงๆได้ไหม? หรือทำอะไรเขาจึงจะไม่อาย และไม่ทำลายบรรยากาศการสนทนา ต้องยอมรับว่าที่ผ่านมา ผู้เขียนมิได้สอน มิได้แก้ไขให้ ปล่อยให้เขาไปเรียนรู้เอาเอง กลัวเขาจะอาย และไม่กล้าคุยไม่กล้าถามไปอะไรอีก

พูดถึงเรื่องกาลเทศะในการใช้คำรับแล้วมันบ่งบอก “ภาษา” อย่างโบราณว่าไว้จริง ยกตัวอย่างจากเรื่องการใช้คำราชาศัพท์ที่เรียน สอน และสอบกันมา นักศึกษาหลายคนบ่นว่า ละเอียด จุกจิก น่าเบื่อ ...จำยาก ไม่เห็นได้นำไปใช้ จริงๆ แล้วก็ไม่ได้ใช้อยู่ทุกวัน เพราะคำว่า ราชาศัพท์ มิได้มีความหมายเพียงวงแคบว่า ศัพท์สำหรับพระราชทานั้น แต่มีความหมายกว้างว่า หมายถึงการใช้คำให้ถูกต้องตามฐานะของบุคคล (ทั้งในการพูดและการเขียนนั้นแหละ)

บุคคลมีฐานะจริงหรือ? และฐานะของบุคคลคืออะไร? คำตอบในเรื่องนี้อู่มานเอาว่าชนชั้นในสังคมนั้นคือฐานะ บางคนก็บอกว่ารับไม่ได้กับคำว่าชนชั้น...แต่จริงๆแล้วไม่ว่าตามหลักวิชาใด สังคมมีชนชั้น-ฐานะเสมอ เช่น ผู้ใหญ่ เด็ก พระสงฆ์ ข้าราชการระดับสูง-ระดับต่ำ เจ็ดพระวงศ์ตลอดจนวรรณะสูงสุดคือ พระมหากษัตริย์ แม้จะมีจำนวนน้อยของประชากร แต่ก็เป็ชนชั้นวรรณะสูงสุด เป็นประมุขของประเทศ เป็นที่เคารพสักการะ เป็นผู้มีคุณความดีต่อแผ่นดิน มีบังควรที่ใครจะละเมิด แม้ด้วยถ้อยคำสามัญ จึงสรรค้ำขั้นใช้เป็นพิเศษ เฉพาะบุคคลในวรรณะกษัตริย์และพระราชวงศ์ เรียกว่าพระองค์ทรงมีฐานันดรศักดิ์สูง

ความรู้เรื่องคำราชาศัพท์-ระเบียบเรื่องการใช้คำให้ถูกต้องตามฐานะ นักศึกษาสมัยนี้ไม่เรียนในชั้น นอกจากนักศึกษาโปรแกรมวิชาภาษาไทย แต่เวลาสอบแข่งขันการงาน มีสอบเสมอ เช่นในระเบียบงานสารบรรณ จะต้องจำหน้าซองถึงประธานสภาว่าอย่างไร ? นี่เป็นส่วนหนึ่งของคำราชาศัพท์แล้ว... นักศึกษาสมัยนี้ไม่เรียน จึงไม่มีความรู้เรื่องคำราชาศัพท์เลย ผู้เขียนเคยได้ยินนักศึกษาสาวๆ คุยถึง “ทุลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนฯ” พระธิดาองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เป็นหม่อม ! จึงต้องอธิบายกันหลายคำ แนะนำหนังสือไปหลายเล่มให้หาอ่าน

กลับมาพูดในประเด็นเรื่องคำตอบรับกันอีกครั้ง แม้คนมีการศึกษาก็ใช้ว่าจะใช้คำรับถูกกาลเทศะเสมอไป เช่นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ผู้เขียนเคยได้ยินนักวิชาการท่านหนึ่งกราบบังคมทูลสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อคราวพระองค์เสด็จมาเปิดอาคารศูนย์วัฒนธรรม ณ มหาวิทยาลัยแห่งนี้ เมื่อนักวิชาการท่านนั้นบรรยายถวายความรู้เกี่ยวกับนิทรรศการภายในอาคารดังกล่าวสมเด็จพระเทพฯทรงสนทนาซักถาม นักวิชาการท่านนั้นใช้คำรับว่า กระหม่อม กระหม่อม ! ทุกคำ ทุกประโยค

แม้พระองค์จะมีทรงถือสา ด้วยการสนทนายังต่อเนื่อง แต่ผู้ฟังหลายคนเริ่มรู้สึกพิกล (เพราะถ่ายทอดเสียงออกมาทั่วบริเวณ) เพราะก่อนหน้าที่พระองค์จะเสด็จมา ๒-๓ วัน สำนักพระราชวังได้ส่งเอกสารมาแจกล่วงหน้าว่าด้วย “คำพิศทุล” แล้ว มีเนื้อหารายละเอียดเกี่ยวกับคำพิศทุลในสถานการณ์ต่างๆ เช่น ใช้คำสรรพนามแทนตัวผู้พูดว่า “ข้าพระพุทธเจ้า” ใช้คำรับว่า “พระพุทธเจ้าข้า” ซึ่งเป็นคำกลางที่ใช้ได้ ทั้ง ๒ เพศ ฉะนั้นการที่ผู้พูด ผู้กราบบังคมทูลใช้คำว่า “กระหม่อม” มันไม่ถูกต้องไหน เฉพาะความรู้สึกของผู้เขียนเห็นว่ามีความไม่ถูกต้อง ๒ ประการ คือประการแรกถือเป็นการใช้คำรับผิดกาลเทศะ เพราะมิใช่เป็นการรับเสด็จส่วนพระองค์ แต่เสด็จอย่างเป็นทางการต่อหน้าสาธารณชน และสื่อมวลชนต่างๆ มิควรใช้คำที่คิดว่าเป็นกันเองขึ้นสนิทสนม

ส่วนประการที่สองถือเป็นการใช้คำผิดฐานะ ฐานันดรศักดิ์ของเจ้านาย ด้วยสมเด็จพระเทพฯ ทรงมีฐานะเป็นเจ้านายชั้นเจ้าฟ้า พระราชธิดาในพระมหากษัตริย์ ทรงมีฐานันดรศักดิ์เป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีฯ เสมอเหมือนสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารฯ ซึ่งเจ้านายในชั้นนี้ต้องใช้คำรับว่า พระพุทธเจ้าข้า ส่วนคำรับว่า กระหม่อม เป็นคำรับที่ใช้กับเจ้านายระดับหม่อมเจ้าเท่านั้น เห็นแล้วยังว่าเป็นการใช้คำที่ลดฐานันดรศักดิ์ของพระองค์ท่านลงหลายชั้น... (เรื่องนี้น่าจะยังมีวีดิทัศน์หรือเทปหลงเหลืออยู่บ้าง) เปรียบเทียบแล้วก็เหมือนกับกรณีที่นักศึกษา กศ.บป. (ผู้หญิงบางคน) พูดคำรับว่า “จ๊ะ” กับครูอาจารย์นั้นแหละ

ในเรื่องระเบียบของการใช้คำพูด คำรับกับผู้ใหญ่ ผู้น้อย มีตำราให้ศึกษาหาอ่านมากมาย... หรือมีผู้รู้ให้ถามไถ่ถามไถ่ถามไถ่ เพียงผู้เรียนชวนชวน ใฝ่หา ใครรู้ ก็จะได้อ่านได้รู้... การเป็นคนมีการศึกษา (educated people) ต้องศึกษาให้รู้จริงก่อนจะนำมาพูด มาใช้สื่อสาร เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าถูกต้อง ซึ่งมีตัวอย่างที่สองเล่าให้ฟัง ดังได้ระดับมาดังนี้

มีอาจารย์ใหญ่โรงเรียนประถมศึกษาแห่งหนึ่ง ซึ่งตอนนั้นเรียกกันว่า อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ มิได้เรียก ผอ. อย่างเช่นปัจจุบัน วันหนึ่งท่านต้องต้อนรับแขกเจ้านายเสด็จมาเยือนโรงเรียน เพื่อมาประทานทุนการศึกษาแก่นักเรียน เจ้านายที่ว่าคือ ม.จ.ปิยะรังสิต รังสิต ครูใหญ่ท่านจบการศึกษาสาขาบริหารจากสถาบันนี้ เป็นลูกศิษย์ของผู้เขียน ท่านเรียนเก่ง แต่อาจจะไม่มั่นใจในเรื่องภาษาไทย โดยเฉพาะ “คำพิศทุล” ท่านต้องมานครฯ ด้วยระยะทางไปกลับราว ๑๓๐ กิโลเมตร เพื่อซักซ้อมซักถามการใช้คำกราบทูล ทั้งรายงานด้วยวาจาในพิธีการ และที่ไม่เป็นพิธีการ เรื่องคงจะเรียบร้อย เพราะ ไม่มีผู้ใดกล้าขานความผิดกติให้ฟังมีแต่แม่ของผู้เขียนเล่าเป็นเชิงว่าครูใหญ่คงไม่เก่งต้องไปถึงนครฯ ต้องบอกแม่ว่า ถูกแล้ว ถูกต้องที่สุด อะไรไม่รู้ ไม่มั่นใจต้องถาม ไปหาความรู้ มิใช่ท่านไม่เก่ง แต่เป็นประเภทคำที่มิได้ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันจึงต้องศึกษา เรื่องนี้จบด้วยคิดว่า “ผู้ไม่รู้ย่อมใฝ่หาแต่ ผู้รู้บอกว่าไม่จำเป็น เพราะฉนั้นเป็นปัจเจกชน”